

publikaties

Recreatie in natuurgebieden

BURO MAAS i.o.v. RAAD VOOR MILIEU- EN NATUURONDERZOEK, A.G. STROBAND, M.J.F. WESSELINK & C.W. VAN IPEREN, 1990. Het beïnvloeden van het gedrag van recreanten in natuurgebieden, een programmeringsstudie over sturingsmaatregelen, Publikatie RMNO nr.51. Te bestellen door overmaking van f30,— (incl. verzendkosten) op giro 4836540 t.n.v. de RMNO te Rijswijk o.v.v. "RMNO-publikatie 51".

Het spanningsveld tussen de belangen van recreatie en natuurbehoud is al tientallen jaren aanwezig. Dit spanningsveld krijgt de laatste jaren veel aandacht. Om de schade die recreatie in natuurgebieden veroorzaakt te beperken en/of te voorkomen worden maatregelen genomen om recreanten te sturen. Het is gebleken dat op veel plaatsen dergelijke maatregelen worden genomen zonder dat het effect daarvan wordt geëvalueerd. Wel is er bij de terreinbeheerders inmiddels veel kennis aanwezig, maar deze is slecht toegankelijk voor anderen.

De Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek heeft daarom besloten hier een onderzoek naar te laten uitvoeren. De uitkomsten daarvan zijn in de eerste plaats bedoeld om aan te kunnen geven aan welk soort onderzoek m.b.t. sturingsmaatregelen op dit moment behoefte is. Het rapport geeft dan ook een lijst van negen onderzoeken die bij voorkeur op korte termijn moeten worden uitgevoerd. Daarnaast geeft het rapport een bruikbaar overzicht van hetgeen er nu in de Nederlandse natuurgebieden plaatsvindt aan sturingsmaatregelen. Dit overzicht is gebaseerd op een literatuuronderzoek en interviews met 21 verschillende beheerders, waaronder zes beheerders van duingebieden.

elkaar ondervinden. Behalve een wetenschappelijke ondergrond voor de discussie over sportieve (trimmen, racefietsen) versus natuurgerichte (wandelen, toerfietsen) recreatie levert dit ook achtergrondinformatie over "de gemiddelde duinbezoeker" (voor zover deze bestaat). Het onderzoek geeft b.v. inzicht in de beweegredenen tot het bezoek aan de duinen, de herkomst en spreiding van de bezoekers en de grootte van de verschillende groepen.

Een aantal uitkomsten zijn de moeite van het vermelden waard. Naast een zeer hoge respons (77%, dus een grote betrokkenheid) valt vooral op dat loslopende honden en racefietsers het meest als probleem worden genoemd. Zeer frappant is ook dat blijkt dat natuurpleinen meer door trimmers worden gebruikt dan door wandelaars, dat trimmers en racefietsers toch op de eerste plaats de duinen bezoeken om hun conditie te verbeteren, dat toerfietsers het meeste last hebben van de drukte en het grote aantal racefietsers in Wassenaar en Noordwijk.

Bij de interpretatie van de uitkomsten moet een tweetal belangrijke feiten in het oog worden gehouden. Ten eerste is sinds 1988 het sportieve fietsen in de duinen toegenomen. Ten tweede zijn de tel- en enquêtepunten gekozen op plaatsen met fietspaden, waardoor fietsers relatief vaker geteld en geënuqueterd worden dan voetgangers. Dit laatste brengt het risico met zich mee dat de problemen van de fietsers overgewaardeerd worden t.o.v. die van de voetgangers.

Naar aanleiding van de uitkomsten doet de onderzoeker in het laatste hoofdstuk een aantal aanbevelingen. Deze zijn o.m. een permanent aanlijngedebod voor honden, aparte racefietsroutes buiten het duingebied en maatregelen om de snelheid van fietsers te beperken.

In het gidsje staat informatie over de Stichting zelf en is een overzicht te vinden van alle eigen natuurterreinen en van de natuurterreinen die in beheer zijn bij andere organisaties. De gids is voorzien van duidelijke kaartjes en praktische informatie over ligging, openbaar vervoer, toegangsbeperkingen, beschrijving van het gebied en de wijze van beheer. Het boekje wordt besloten met een beschouwing over het behoud van natuur en landschap in Zuid-Holland.

Het info-boekje bevat beschrijvingen van de verschillende landschapstypen in Zuid-Holland, waarbij ook ruime aandacht besteed wordt aan het duin- en kustlandschap in het algemeen en de duinen en slufte van Voorn in het bijzonder.

De boekjes zijn o.a. gebruikt als geschenk bij een intensieve en succesvolle ledenwerving in het afgelopen jaar en zijn eveneens in de boekhandel verkrijgbaar.

Haagse vogels

HAAGSE VOGELBESCHERMING, inventarisatie-rapport 1989. Vogels in en om Den Haag. Te bestellen door overmaking van f 9,— op giro 3586185 van de Haagse Vogelbescherming o.v.v. "inventarisatie-rapport 1989".

Den Haag en haar randgemeenten zijn een zeer vogelrijk gebied, zo blijkt uit het inventarisatie-rapport 1989 van de Haagse vogelbescherming. In dat jaar hebben er bijna 11.000 vogelparen (90 soorten) in parken en bossen gebroed en zijn in totaal 170 soorten waargenomen.

Den Haag telt 13 vogeltuinen en -reservaten, voor het publiek gesloten gebieden, die speciaal bedoeld zijn om optimale broedgelegenheid te scheppen. En dan is er nog een groot aantal opengestelde terreinen.

In al deze gebieden vinden activiteiten plaats als beheer, inventarisatie en plaatsing en onderhoud van nestkasten. Ook worden werkbezoeken en excursies georganiseerd en loopt er een gierzwaluwenproject.

In het inventarisatie-rapport zijn per gebied verslagen opgenomen van activiteiten en bijzonderheden over waargenomen vogels met daarbij lijsten van vastgestelde territoria en tijdelijk verblijvende soorten vogels. Apart vermeld worden de broedresultaten in de nestkasten.

Door ook inventarisaties van andere organisaties, die in en rond Den Haag actief zijn (Meijndel, Berkheide, de Horsten, Zoetermeer, Vlietland) op te nemen wordt een vrij compleet beeld verkregen van het vogelleven in dit gebied.

Voordelta

RIJKSWATERSTAAT DIENST GETIJDENWATEREN, 1989. De Voordelta: een watersysteem verandert.

Het ondiepe zeegebied voor de Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden, de Voordelta, is sterk veranderd door de uitvoering van het Delta-plan tussen 1970 en 1987. Deze veranderingen raken allerlei maatschappelijke, vaak tegenstrijdige, belangen. Er zal daarom een integraal beleidsplan Voordelta opgesteld worden, waarin deze belangen tegen elkaar worden afgewogen en keuzen worden gemaakt. In verband daarmee is door Rijkswaterstaat een inventarisatie van het watersysteem uitgevoerd. Deze inventarisatie wordt kort en duidelijk samengevat (voorzien van foto's en kaartjes) in de nota "De Voordelta: een water-

Recreatieconflikten in de duinen

DE DORSCHKAMP, R.H.M. PELTZER, 1990. Conflicten rond sportieve recreatievormen in duingebieden. Een onderzoek naar problemen tussen racefietsen, toerfietsen, trimmen en wandelen in de Staatsbosbeheergebieden Schoorl, Noordwijk en Wassenaar. Rapport nr. 608 ISSN 0924-9141.

De duinen worden door verschillende groepen mensen gebruikt om te recreëren. Dit aantal neemt nog altijd toe, zowel in soorten recreanten als in totale aantallen. Het wordt ook steeds duidelijker dat de verschillende recreatievormen elkaar niet altijd even makkelijk verdragen. Regelmatig worden klachten geuit over b.v. loslopende honden, mountainbikes of groepen racefietsers (zie de duinkrant van DuiN 90-3). Op sommige plaatsen is er nu een discussie over de oplossing van deze problemen. Hierbij is het voorkomen van schade aan de natuur vaak een belangrijke randvoorwaarde. Het rapport dat hier besproken wordt levert een waardevolle bijdrage aan de discussie via een uitgebreide enquête onder duinbezoekers.

Er is in het najaar van 1988 geteld en geënuqueterd op zes plaatsen. Drie daarvan lagen in de boswachterij Schoorl, twee bij Noordwijk en één bij de Wassenaarse Slag. Hiermee wordt een beeld verkregen van de verschillende soorten bezoekers en de hinder die ze van

Het milieu van A tot Z

HEIJNIS, RENÉ, 1990. Prisma van het milieu, ca. 2000 begrippen van A tot Z verklaard. ISBN 90-274-2449-7. Het boekje kost f14,90 en is verkrijgbaar in de boekhandel.

Bij Uitgeverij Het Spectrum is onlangs een nieuw naslagwerkje verschenen met daarin een uitleg van tal van milieubegrippen. Naast een beknopte uitleg van begrippen als ecosysteem, ruittekruident of stiltegebieden biedt het boekje enige informatie over voedseladditieven, chemisch afval, e.d.

Natuur in Zuid-Holland

STICHTING HET ZUIDHOLLANDS LANDSCHAP, 1989. Zuidhollands landschap, gids en info. ISBN 90-12-06393-0, twee delen, prijs f14,90.

Het Zuidhollands Landschap is een particuliere organisatie die natuur, landschap en milieu beschermt door aankoop en beheer van natuurgebieden. Tevens reageert zij op problemen van ruimtelijke ordening en geeft zij uitgebreide voorlichting. Naar aanleiding van haar 55-jarig jubileum in 1989 heeft de Stichting een gids en een daarbij behorend informatieboekje uitgegeven over het Zuidhollands landschap en een aantal natuurterreinen.

systeem verandert" (een uitvoeriger beschrijving is te vinden in nota GWA0-88.002). In deze samenvatting komen aan de orde: de veranderingsprocessen van het (onderwater)landschap, het onderwaterleven (algen, bodemdieren, vissen) en verontreinigingen door rivierwater. De gunstige voorwaarden voor vogels door de grote voedselrijkdom en aanwezigheid van zandbanken en ondiepe geulen worden besproken en gewezen wordt op de herstel mogelijkheden voor de thans geringe zeehondenpopulatie. De nota wordt besloten met een beschouwing over de gevolgen van de deltawerken voor het maatschappelijk gebruik van de Voordelta. Aan de orde komen kustverdediging, natuurbescherming, recreatie, scheepvaart, visserij en zandwinning.

Flora en fauna in Schoorl

STAATSBOSBEHEER, 1990. Jaarverslag 1989 Schoorlse duinen.

Het jaarverslag 1989 van de Schoorlse duinen geeft een gevarieerd beeld te zien van wat er in dit duingebied gebeurt. Het verslag begint met een overzicht van de geïnventariseerde broedvogels. De ontwikkeling van de populatie zilver-, storm- en kleine mantelmeeuwen de afgelopen tijd is te volgen aan de hand van een aantal staatjes (1954-1989). Bijzondere aandacht krijgt de bosuileninventarisatie (1980-1989). Waarschijnlijk als gevolg van de zachte winters is deze soort spectaculair toegenomen.

Op aparte kaartjes zijn de territoria van een aantal vogelsoorten, de vindplaatsen van poeltjes met verschillende soorten amfibieën, van enkele paddestoelen en van de duinhagedis weergegeven. Is het aantal paddestoelen i.v.m. de droogte qua diversiteit wat geringer dan in voorgaande jaren, van de insecten konden hierdoor juist grotere aantallen waargenomen worden.

De konijnenstand is nooit zo hoog in dit duingebied, maar hun aantal bleek nu wel iets toegenomen te zijn. De vossenpredatie heeft hier weinig invloed op. Voor het vleermuisproject vonden tellingen in de bunkers plaats.

Met betrekking tot het bosbeheer werd in 1989 meer bos gekapt door uitdunning dan gebruikelijk: 160 ha i.p.v. 120 ha. Helaas vermeldt het jaarverslag nog niet of dit een eerste aanzet is tot de omvorming van het (onnatuurlijke) naaldbos naar meer natuurlijke duinvegetaties.

Voorlichting aan het publiek vond plaats via allerlei activiteiten, zoals een werkweek voor scholen, een herfsttentoonstelling, speurtochten, rondleidingen en diavoordrachten.

Vogels in de Kennemerduinen

R.C.M.I. REIJNDERS, 1990. Broedvogels van de Kennemerduinen. Uitgave: Stichting "Het Nationale Park de Kennemerduinen".

Tussen 1952 en 1989 heeft de broedvogelbevolking van de Kennemerduinen een aantal drastische veranderingen ondergaan. Een groot aantal soorten is als broedvogel geheel uit het gebied verdwenen (o.a. Bontbekplevier, Wulp, Kokmeeuw, Vissief, Steenuil, Nachtzwaluw, Wielewaal, Grauwe klauwier en Geelgors), weer andere hebben zich juist als broedvogel gevestigd (Krakeend, Tafelleend, Bosuil, Zwarte specht, Kauw, Spreeuw, Ringmus, Kleine barmsijs, Goudvink en Rietgors). Soorten als Scholekster,

Kievit, Ransuil, Boomleeuwerik, Tapuit, Grote lijster en Grasmus zijn beduidend schaarser geworden, terwijl een flink aantal andere soorten (Winterkoning, Heggemus, Roodborst, Roodborsttapuit, Merel, Braamsluiper, Zwartkop, Tijftjaf, Grauwe vliegenvanger, Staartmees, Kuifmees, Pimpelmees, Boomkruiper en Kneu) juist in aantal is toegenomen.

De laatste groep betreft vooral enigszins triviale soorten, die vermoedelijk hebben geprofiteerd van het ouder worden van het duinbos en het oprukken van de struweelzone. Ook de meeste nieuw als broedvogel van de Kennemerduinen verschenen soorten hebben van deze ontwikkeling geprofiteerd. Dit geldt niet voor Krakeend, Tafelleend, Kleine barmsijs en Goudvink; hun vestiging is zuiver het gevolg geweest van een landelijke trend. Dit geldt vermoedelijk ook voor de afname van de Grasmus en het geheel verdwijnen van Grauwe klauwier, Geelgors en Nachtzwaluw. Laatstgenoemde soort lijkt het de laatste jaren in Nederland echter weer wat beter te doen. Boomleeuwerik, Tapuit en Grote lijster hebben vrijwel zeker ernstig te lijden gehad van de verregaande vernieuwing, de Ransuil deels misschien ook van het verschijnen van de Bosuil. De Bontbek is naar alle waarschijnlijkheid verdwenen omdat de vegetatie in de door de aanleg van het Vogel- en het Spatelmeer gecreëerde biotoop na verloop van tijd te hoog is geworden. Dit geldt vermoedelijk deels ook voor de Vissief, hoewel deze soort ook elders in het gebied wel voorkwam, en ook in geheel Nederland in het begin van de jaren zestig enorm in aantal is achteruitgegaan. Voor het verdwijnen van de Steenuil is waarschijnlijk een complex van factoren verantwoordelijk geweest, terwijl voor de Wielewaal mogelijk de sterke verlaging van de grondwaterstand in het binnenduyn fataal is geweest.

Omdat een duidelijk effect van de recreatie voor bovengenoemde soorten nog nooit met zekerheid werd vastgesteld, zijn de effecten van de sterk toegenomen recreatiedruk in de Kennemerduinen op die soorten moeilijk in te schatten. Voor Scholekster, Kievit en vooral Wulp is een recreatie-effect echter al meerdere malen vastgesteld (Salman et al., 1978; De Roos, 1981; Van der Zande, 1984; Reijnders, 1989). Volgens Roderkerk (1961) zijn genoemde soorten als gevolg van de sterk toegenomen recreatie op de drukste plaatsen inderdaad verdwenen, maar werd dit in eerste instantie grotendeels gekompenseerd door een toename elders in het terrein. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat de sterke achteruitgang die pas daarna plaatsvond, vooral het gevolg is geweest van een verlaging van de grondwaterstand en (in een later stadium) van de vernieuwing van de vegetatie.

Voor een aantal grote grondbroeders heeft mogelijk ook het opduiken van de Vos in de Kennemerduinen in 1968 een rol gespeeld. In 1970, toen reeds minimaal 6 exemplaren in het gebied aanwezig waren, werden in Klein Olmen en omgeving alle legsels van Kievit, Wulp en Scholekster door Vossen gepredeerd. Een dergelijke predatie hoeft echter niet altijd een afname van de betreffende vogelsoorten tot gevolg te hebben. In het Noordhollands Duinreservaat bijvoorbeeld werd aangetoond dat legsels van Wulpen vrij vaak door Vossen werden gepredeerd, maar dat dit geen invloed had op de stand van de Wulp (Mulder & Swaan, 1988).

Onlangs verschenen

H.W.J. VAN DIJK, 1990. Inventarisatie van onderzoeken in het Nederlandse duingebied. Verloop in de periode 1975-1985; perspectieven voor de middellange termijn. Uitgave: Stichting Duinbehoud.

Een handzaam overzicht van al het (vnl. ekologisch) onderzoek dat tussen 1975 en 1985 heeft plaats gevonden in het Nederlands duingebied.

N.V. DZH/AFD. BIOLOGIE RUL, 1990. Meijndel mededelingen, aflevering 20, november 1990.

Met artikelen over: de broedvogels in Meijndel tussen 1959 en 1983, de begrazing van Kijfhoek/Bierlap met paarden en koeien, vleermuizen, watermijten, spitsmuizen en andere interessante informatie over het duingebied Meijndel.

S.W.F. VAN DER PLOEG, 1990. Outdoor recreation and the multiple use management of natural resources. Proefschrift, VU-Amsterdam.

Dit proefschrift handelt over het beheer natuurgebieden die ook voor andere doeleinden (o.a. recreatie) worden gebruikt. Twee voorbeelden worden besproken: het Noordhollands Duinreservaat en de Biesbosch.

RIJKSINSTITUUT VOOR NATUURBEHEER, 1990. Jaarverslag 1989.

In dit jaarverslag staat een uitgebreid overzicht van de werkzaamheden van het RIN. Tevens bevat het jaarverslag handzame overzichten van de onderzoeksprojecten, de publicaties en de rapporten van het RIN.

PROVINCIE ZEELAND, 1990. Het zijn de kleine dingen kleine landschapselementen in Zeeland. Te verkrijgen bij het informatiecentrum van de provincie Zeeland, tel. 01180-31400.

In deze brochure worden de kleine landschapselementen in de provincie Zeeland besproken. Verteld wordt over drinkputten, eendenkooien, knotwilgen, elzenmeten, meidoornhagen, inlagen, vliedbergen en nog veel meer waardevolle, kleine stukjes natuur.

M. BULLE & P. MOLENAAR, 1990. Een vergelijkend vegetatie-onderzoek in de Haasvelderduinen (1985-1990). Uitgave: Hogeschool Midden Nederland en Gemeentewaterleidingen Amsterdam.

In dit onderzoek is de bruikbaarheid onderzocht van de "transsectmethode" voor het beschrijven van vegetatieverandering. Gebleken is dat deze methode goed bruikbaar is, wanneer tenminste de transsecten zeer goed worden aangegeven met ijzeren paaltjes.

H.K.M. MOLLER PILLOT & R.F.M. BUSKENS, 1990. De larven der Nederlandse Chironomidae (Diptera). Deel c: autoecologie en verspreiding. Nederlandse Faunistische Mededelingen 1c: 1-87. Uitgave: Stichting European Invertebrate Survey-Nederland en Nationaal Natuurhistorisch Museum te Leiden.

Dit derde deel vormt de afsluiting van een standaardwerk over de Nederlandse Chironomidae: de zgn. Vedermuggen. In tabellen en verspreidingskaarten wordt een volledig overzicht gegeven van alle Nederlandse soorten.